

EKOLOGIYA VA TABIATNI ASRASH MASALALARI***Ibodova Nasiba****Alfraganus university**Pedagogika fakulteti**Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi**BT-23-2-guruh talabasi*

Annotatsiya. *Ekologiya – bu tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'rganadigan fan bo'lib, insoniyatning hayot sifatini belgilovchi muhim omillardan biridir. Hozirgi davrda global isish, suv va havo ifloslanishi, o'rmonlarning kesilishi, chiqindilarning ko'payishi hamda biologik xilma-xillikning kamayishi kabi ekologik muammolar dunyo miqyosida dolzarb masalaga aylangan. Mazkur maqolada ekologik muammolarning kelib chiqish sabablari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari hamda tabiatni asrash yo'lidagi xalqaro va milliy chora-tadbirlar tahlil etiladi. Shuningdek, O'zbekistonda ekologik siyosatni takomillashtirish, aholining ekologik madaniyatini oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan amaliy yechimlar haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *ekologiya, tabiatni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish, chiqindilar, ifloslanish, ekologik siyosat, yashil iqtisodiyot, biologik xilma-xillik.*

So'nggi o'n yilliklarda insoniyatning iqtisodiy va texnologik rivojlanishi misli ko'rilmagan darajada tezlashdi. Shu bilan birga, bu jarayon tabiatga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Atmosfera havosining ifloslanishi, ichimlik suvlari tanqisligi, global iqlim o'zgarishi, cho'llanish va o'rmonlarning kamayishi inson faoliyatining bevosita natijasidir. Ekologik muammolar bugungi kunda nafaqat ayrim hududlarga, balki butun sayyoraga taalluqli bo'lib, ularning ta'siri ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va siyosiy sohalarida sezilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng ekologik muammolarga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratila boshlandi. Orol fojiasi, suv

resurslarining kamayishi, sanoat chiqindilari va havoning ifloslanishi respublikaning ekologik xavfsizligini ta'minlashda asosiy to'siqlardan biri bo'lib qoldi. Shu sababli, ekologik muammolarni hal etish, tabiatni asrash va aholining ekologik madaniyatini oshirish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Ekologiyani saqlashda davlat bilan bir qatorda jamoatchilik, nodavlat tashkilotlar, ta'lim muassasalari va yoshlar harakatining roli beqiyosdir. Hozirgi kunda "yashil iqtisodiyot", "barqaror rivojlanish", "toza energetika" kabi tushunchalar ekologik muammolarni kamaytirishga qaratilgan yangi yondashuv sifatida shakllanmoqda. Maqolada ana shu yo'nalishlarda olib borilayotgan ishlar, ularning samarasi hamda istiqboldagi rivojlanish tendensiyalari yoritiladi.[1]

Ekologik muammolar inson faoliyatining noto'g'ri yo'nalganligi bilan chambarchas bog'liq. Eng avvalo, sanoatlashuv jarayonida chiqindilarning nazoratsiz chiqarilishi, transport vositalarining ko'payishi, kimyoviy o'g'itlardan ortiqcha foydalanish va tabiiy resurslarning isrofgarchiligi ekologik muvozanatni buzadi.

Masalan, atmosferaning karbonat angidrid (CO_2) bilan to'lishi global isish jarayonini kuchaytirmoqda. Bu esa muzliklarning erishi, dengiz sathining ko'tarilishi, qurg'oqchilik va suv tanqisligi kabi ekologik ofatlarni yuzaga keltirmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, har yili 7 milliondan ortiq inson havo ifloslanishi sababli vafot etadi.[2]

O'zbekiston uchun eng og'ir ekologik muammo — bu Orol dengizining qurib borishidir. Orol fojiasi natijasida 5 million gekardan ortiq yer sho'rlanib, atrofdagi viloyatlarda ekologik holat keskin yomonlashgan. Havo va suvdagi tuzlar, chang zarralari nafaqat inson salomatligiga, balki flora va faunaga ham katta zarar yetkazmoqda.[3]

Shu bilan birga, respublikaning ayrim hududlarida chiqindilarni qayta ishlash tizimi yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan, bu esa ekologik xavflarni kuchaytiradi. Hozirgi kunda O'zbekistonda chiqindilarni saralash, qayta ishlash, ekologik toza transport vositalarini joriy etish va yashil hududlarni kengaytirish bo'yicha qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan 2019-yilda “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonun yangidan ishlab chiqildi. Unda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash, ekologik nazoratni kuchaytirish choralari belgilangan. Bundan tashqari, BMTning “2030-yilgacha barqaror rivojlanish maqsadlari”ga muvofiq ravishda O‘zbekiston “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasini bosqichma-bosqich joriy etmoqda.[4]

Mamlakatimiz xalqaro miqyosda ham ekologik tashabbuslarni ilgari surmoqda. Masalan, Orolbo‘yi hududini ekologik innovatsiya va texnologiyalar mintaqasiga aylantirish tashabbusi BMT tomonidan qo‘llab-quvvatlangan. Bu tashabbus nafaqat ekologik, balki ijtimoiy va iqtisodiy tiklanishni ham ta‘minlashga xizmat qilmoqda.

Tabiatni asrash madaniyati bolalikdan shakllanishi kerak. Shu sababli O‘zbekiston ta‘lim tizimida ekologiya fanini o‘qitish, o‘quvchilarda ekologik mas‘uliyatni shakllantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Maktab va oliy ta‘lim muassasalarida ekologik tozalikka oid tadbirlar, ko‘chat ekish aksiyalari va seminarlar o‘tkazilmoqda.

Shuningdek, OAV va ijtimoiy tarmoqlarda ekologiya mavzusidagi targ‘ibot materiallari jamiyatda ekologik ongni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Har bir fuqaroning shaxsiy ekologik mas‘uliyati — tabiatni saqlashning eng muhim omillaridan biridir.

Bugungi kunda texnologik yechimlarsiz ekologik muammolarni hal etish qiyin. Quyosh va shamol energiyasidan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash, suvni tozalash tizimlari, “aqlli shahar” texnologiyalari ekologik barqarorlikni ta‘minlaydi. O‘zbekistonda 2030-yilgacha energiya ning kamida 25 foizini qayta tiklanuvchi manbalardan olish maqsad qilingan.

Shuningdek, “Elektron chiqindilarni qayta ishlash” loyihasi, “Toza havo” dasturi va “Yashil makon” tashabbusi ekologik muvozanatni tiklashga qaratilgan amaliy harakatlar sirasiga kiradi.[5]

Xulosa qilib aytganda, ekologiya va tabiatni asrash masalalari bugungi global dunyoda insoniyatning eng muhim vazifasiga aylangan. Har bir davlat o‘z

ekologik siyosatini mustahkamlab, tabiat resurslaridan oqilona foydalanish strategiyasini ishlab chiqishi zarur. O'zbekiston misolida ko'rish mumkinki, ekologik muammolarni hal etish bo'yicha qabul qilinayotgan qarorlar nafaqat ekologik xavfsizlikni, balki aholi salomatligini, iqtisodiy barqarorlikni va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Ekologik madaniyatni oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish orqali tabiatni asrash mumkin. Bu yo'lda har bir insonning ekologik mas'uliyati, jamiyatning faolligi va hukumatning qat'iy siyosati muhim o'rin tutadi. Faqat inson va tabiat uyg'unlikda yashagan taqdirdagina barqaror rivojlanish, toza muhit va sog'lom kelajakni yaratish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev A. Ekologik siyosat va barqaror rivojlanish yo'nalishlari. – Toshkent: Fan, 2020. – 156 b.
2. Bekmurodov B. Tabiatni muhofaza qilish asoslari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019. – 142 b.
3. Karimov I. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlik, barqarorlik va taraqqiyot. – Toshkent: O'zbekiston, 1997. – 220 b.
4. Qodirov M. Ekologik madaniyat va ta'lim tizimi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 180 b.
5. Rasulov R. Orolbo'yi ekologik muammolari va yechimlari. – Nukus: Qoraqalpoq universiteti, 2018. – 130 b.